

HÀNH Á»NH BÁ»' TÁ»T QUAN Á»M QUA TRANH DÂN GIAN VIÁ»†T NAM

Á»ng gá»p cá»§a Jean-Pierre Pascal - VÁ» Há»ng Nam
11/05/2017

HÌNH
Á»NH BÒ
TÁ»T QUAN
Á»M QUA
TRANH DÂN GIAN Á» VIÉT
NAM

*
Jean-Pierre Pascal *
Đềch tể tịng Pháp bđi Vi
HÓng Nam
Tôi

ché trình bày ß ây mùt sñ tranh °Ýng Hàng TrÑng (thành phñ Hà NÙi) và
làng ông HO (cách Hà NÙi kho£ng 40 km phía ông b̄c).

Nừu các tranh v½ các vẾÁ thñ linhÁ hay các nhân v-tÁ ịo LãoÁ có khá nhiÁu, các tranh nói vÁÁ Ph-t giáoÁ t°ing NĩÁ hiçm vì
°ác dùng Á cúng bái.

BỐ TátÁ Quan Á»M °ácÁ hình dungÁ d°Ui ba đjng:

-Á Quan Á»M trongÁ thç giUiÁ thÝ ch° thñ Ông cñt
-Á Quan Á»M °ácÁ thÝ cúngÁ trong núi UngÁ H°ing Tích
-Á Quan Á»M theo tíchÁ Quan Á»M ThẾ Kỉnh

A.Á Quan Á»M trongÁ thç giUiÁ thÝ ch° thñ Ông cñt

Chúng taÁ thç ß °Ýng Hàng TrÑng vàÁ lân c-nÁ nhiÁu tranh v½ các vẾ thñ trongÁ thç giUiÁ thÝ ch° thñ Ông cñt, trong ó c
Á»M. Dù cácÁ tín ng°ángÁ này không cóÁ liên quan ÷nÁ Ph-t giáo, vìçc thÝ cácÁ thánh m«uÁ rñtÁ phỔ biçnÁ trong các chùaÁ
Nam, bên cñnh bàn thß Ph-t, cácÁ BỐ Tát, hayÁ Quan Á»M. ây là mùt iÁ»m -c tr°ng cçáÁ Viçt Nam, cing áng ÁÁ chúng taÁ bà
doÁ vàÁ IẾch síÁ trong buỒi hÙi th£o này.

Tranh 1.Á Quan Á»M và các vẾÁ thñ linhÁ Tam phç

Quan Á»M hiçn ß trên cao nhçt, bên cñnh có Kim Ông vàÁ Ngíc Nĩ. VẾ thç cçáÁ Quan Á»M là cai qu£nÁ thç giUiÁ Tam Phç, v
thñ này gñn nh° °ác nh-p vàoÁ Ph-t giáo Viçt Nam. Hàng d°Ui có m-t ba vẾÁ Thiên V°ingÁ ịi diçnÁ ba thç giUi, và d°Ui nữa c
M«uÁ choÁ ba thç giUi:

- m-c áo ỉ làÁ Thánh M«uÁ LiÁu Hjnh, ngñ trẾÁ trên trÝi

- m-c áo tr°ng làÁ Thánh M«uÁ Tho£i, ngñ trẾÁ trên biÁn, sông, hÓ và suNĩ

- m-c áo xanh làÁ Thánh M«uÁ Th°äng Ngàn, ngñ trẾÁ trênÁ núi rëngÁ và các dân tÙc miÁn núi

Tranh 2.Á Quan Á»M và các vẾÁ thñ linhÁ Té Phç

Hình £nhÁ này giÑngÁ béc tranhÁ trên. ChẾ thêmÁ Té Phç. Các vẾÁ thñ linhÁ m-c áo vàngÁ t°äng tr°ngÁ choÁ thç giUiÁ trái
Thç gianÁ ng°Yi sñng °ác t°ing tr°ng ß phñ d°Ui bđi hai cô lái ò trên sông. P giĩa hai cô lái ò có mùt con rÓng ba ßu chín uó
ba °a c°ái lên núi và rëng

Tranh 3.Á Quan Á»M có Kim Ông vàÁ Ngíc NĩÁ bên cñnhÁ Á

Cing trong lojị tranh này, Ph-t Bà ngÓiÁ mùt minhÁ trên óaÁ hoa sen, hai bên có hai vẾ thñÁ phá tá.

B.Á Quan Á»M (Bà Chúa Ba) trong núi UngÁ H°ing Tích

NhiÁu tranh ông HÓ v½ Bà Chúa ngÓi trong chùa núi H°ing (H°ing Sjn), trong UngÁ H°ing Tích. Các tranh Áu v½ theo cùng m
kiÁu: mùt ngõi chùa/bàn thÝ ß giĩa (vÙi Bà Chúa), có hai con v-t bên cñnhÁ biÁu t°ängÁ cho các cßu mong °ác viçt lị trên hai c
nhĩng lÝiÁ cßu nguyçnÁ cho mùt ng°Yi hay mùtÁ gia ìnhmà ng°Yi ta cßu mong nh-n °ác sñÁ phủ hÙÁ cçá Bà Chúa.

Tranh 4. Bà Chúa Ba trong chùaÁ H°ing Tích

Tranh v½ trong chùa nĩÁ BỐ TátÁ Bà Chúa Ba (Công chúaÁ thè ba), tểc làÁ Quan Á»M Diçu Thiçn. Bà cóÁ hào quangÁ trên ß
trênÁ hoa sen,Á n m-ckiÁuÁ truyÁn thñngÁ Viçt Nam.

Quang c£nhÁ °ácÁ mô tẾÁ trong hai câu Nĩ: h°ju thÝi dâng hoa và hçc thÝi tịçn qu£. Hçc và ào là biÁu hiçu cçá sñÁ tr°Ýng
biÁu hiçu cçá sñÁ tài lÙc, hoa nừu là hoa m«u ìn, là sñ cßu mong vÁ tiÁn tài vàÁ danh vjng.

Bà Chúa Ba úng là mùt hình đjng cçáÁ Quan Á»M nh°Á tỉ rỐÁ trong tranh sau.

Tranh 5 .Á Quan Á»M trong Ung núiÁ H°ing Tích

Quang c£nhÁ giÑng nh° trên, và xOy ra tjiÁ H°ing TíchÁ nh° °ác ghi trên chính içn chùa.Á Quan Á»M °ácÁ nh-n diçnÁ ra vì b
vẾ thñÁ phá tá.

TruyçnÁ Quan Á»M - d°Ui đjng Bà Chúa Ba - °ácÁ lçy raÁ tểÁ cỐ tíchÁ Trung Hoa vÁ MiaoChan (vn. Diçu Thiçn, °ácÁ xem m
Guanyin,Á Quan Á»M). Truyçn này °ác kÁ lị trong hai tranh sau.

Tranh 6. Diçu Thiçn ß chùa Bich T°Ùc Á

Vua Trang V°ing (Miaozhuan) có ba cô con gái. Hai cô ßu Áu lçy chÓng khá gi£, riêng cô út Diçu Thiçn rñtÁ mù ịo, chẾ muN
không chẾuÁ l-p gia ình. Sau nhiÁu lşnÁ tìm cáchÁ khuyên b£o, nhà vuaÁ ành chẾu cho nàng ị tu ß chùa Bich T°Ùc, nh°ng r
cácÁ ni côph£iÁ hành hjÁ công chúaÁ Á làm thayÁ Oĩ ýÁ Ænh cçá nàng. Nh° v-y nàng ph£iÁ mùt minhÁ lo viçc nÙi trã và làm
Thiçn v«nÁ chẾu ñngÁ khôngÁ than thßÁ gì vàÁ tịçp tácÁ tịçn triÁnÁ trênÁ con °Ýng tu t-p.

Trên hình v½, Diçu Thiçn ang éng quét sân chùa. Bên cñnh nàng có mùt con cíp và mùt con rÓng, ngoàiÁ vai tròÁ b£o vçÁ v
chúng còn giúp nàng trong công viçc nÙi trã. Trên hai câu Nĩ, bên trái có Hşm thÝi bO qu£ (Cíp ánh qu£ dĩ), bên ph£i RÓng

n°Úc .

Téc gi-n quá, nhà Vua ànhÁ quyét ÆnhÁ cho giét con mình.Á ThÕ ÆaÁ (Tudi) báo tin choÁ Ngíc Hoàng Th°äng ,Á Ngíc Hoà
 IÇnh phÉiÁ bèo vÇÁ c; thÁ DiÇu ThiÇn cho v'n toàn. Nh° v-y l°ái ao cça ao phç bË gây ôi, cing nh° cây th°ing không phim °ác
 nàng.Á CuÑi cùngÁ nhà Vua cho tht cÕ nàng b±ng mùt giÉi lãa.Á Linh hÓnÁ công chúaÁ ch°a kËp lìa thÁ xác thiÁ thÕ ÆaÁ (T
 con cíp trng và mang xác nàngÁ chiy trñnvào rëng.Á Linh hÓnÁ cça DiÇu ThiÇn lìa khli xác vàÁ xuÑng Âm phç. M°Yi vË Vua/
 ra ón nàng và xin nàngÁ tiçp tácÁ cÇu nguyÇn. Nh°ng vëa mùi bñ şuÁ cÇu nguyÇn, thì nhing k» bËÁ ày íaÁ b±ngÁ cËm thÿy
 phçÁ biçn thànhÁ Thiên àng.Á Kinh hã, m°Yi vË Vua ra IÇnh uÕiÁ linh hÓnÁ DiÇu ThiÇnÁ trß vÁÁ trñn thç, tìm l; c; thÁ ã °ác
 khôngÁ bË hçy hoji. Ít lâu sau khiÁ tËnh l; , nàng °ác d«n çn mùt hòn Éo, ÁÁ tiçp tácÁ cÇu nguyÇnÁ choÁ sñ giÉi thoátÁ cça
 chúaÁ H°ing S; (Xiangshan). Bà sÑng ß ày chín n m,Á tiçp tácÁ tu t-p, ch m sóc nhing ng°Yi bÇnh vàÁ cçu sÑngÁ nhing k» bl
 Nh° v-y, d;ng này cing cóÁ liên quan çnÁ Quan ÂmÁ Nam HËi, °ác các ng° dân hay dân sinh sÑng ß ven biãN tôn thY, Á xinÁ
 l;Á các nguy c; do biãN hay bão tñÁ thiên tai.

Có l½ vì tên chùa Xiangshan gñn gii vUi tênÁ H°ing S; , nên ng°Yi ViÇt mùi thY t; ÙngÁ H°ing TíçÁ Quan ÂmÁ DiÇu ThiÇn,
 Chúa Ba.

Tranh 7. Vua khli bÇnh

Tranh v½ này không giÑng các tranhÁ chúc mæng. Tranh này kÁ mùt truyÇnÁ nÕi tiçngÁ vÁÁ cuÚc ÝiÁ cçaÁ Quan ÂmÁ DiÇu
 TruyÇn x©y ra sau khi DiÇu ThiÇn ã vÁ chúaÁ H°ing Tíç. Nhà vua, doÁ bË ph;Á vì phimÁ lxi lşmÁ lUn, nên mç phÉi mùt bÇ
 cách nào cçu chĩa. Ông ành hëa s½ truyán ngòi cho ng°Yi nào có thÁ chĩa ông khli bÇnh. Trong khiÁ thiãN Ænh, DiÇu ThiÇn th
 n±m trên gi°Yng trongÁ hoàng cung, tay chân bË tê liÇt. V«n ß trong hang Ùng, BàÁ dùng sécÁ m;nh cçaÁ thiãN Ænh, tñ biçn
 mùt cả giãÁ l°ing yÁ tiçn vào trong cung. °ác d«n tUiÁ tr°Úc m-tÁ nhà vua, vË lão y khuyên nhà vua xin mùt ng°Yi ã giác ngU
 tay và mùt con mñ, Á pha thành mùt thuÑc xoa (hay thuÑc uÑng) thì s½ có thÁ khli bÇnh. Nhà vua gii hai ng°YiÁ sé giÉ çn g-p
 n; ©n tu cça Bà. Bà ra IÇnh cho hí ch-t mùt bàn tay (hay mùt cánh tay, tùy câu truyÇn kÁ) và móc ra mñ trái cça mình. Sau mùt
 l°áng lñ, hí ànhÁ tuãN IÇnh. Bàn tay và con mñ °ác °a vÁ cung vàÁ sí dãngÁ bßi vË lão y Á chĩa cho nhà vua khli bÇnh.

Á Trên tranh v½, DiÇu ThiÇnÁ xuýt hiÇnÁ tr°Úc cía Ùng có nhiãu hoa (chúng taÁ ang ß núi H°ing), Bà éng trênÁ tòa senÁ toş
 nh° th°Yng g-p trên các t°äng thY. Bên tay trái có ghi hai chiÁ Tiên Nhân . HaiÁ sé giÉÁ cça nhà vua ang chu©n bË cñ tay và l
 cça Bà. Hí cing °ácÁ chÉ ÆnhÁ b±ng hai tên:Á TriÇu ChñnÁ tay cşm dao, vàÁ vË quanÁ L°u KhãmÁ chçp tayÁ kính ng°áng tr°
 hiÇnÁ này. D°Ui tranh còn ghi:Á Mñ tay làm thuÑc làm thang / Á vÁ cçu bÇnh vua Trang téc thì .

C- MÙt o;ng trong truyÇnÁ Quan ÂmÁ ThË Kính

Á Tranh 8. ThË Kính t; chùa B;ch T°Úc

Tranh v½ kÁ mùt o;ng cçaÁ Quan ÂmÁ ThË Kính, mùt truyÇn gÓm 786 câu th; lãc bát,Á tác giÉÁ v«n còn tranh cãi. MÙt vËÁ B
 ;Á chánh qu£, nên ÁÁ thí thãchÁ ngài,Á éc Ph-tÁ hiÇn raÁ d°Ui d;ng mùt ng°YiÁ phã niã tr» 1p vàÁ ngi ýmuñn kçt hôn. Ngà
 cça ng°Yi này, ngài ànhÁ trÉ ÝichÉ có thÁ kçt hôn °ác trong mùt cuÚc sÑng sau.Á éc Ph-tÁ cho ngàiÁ tái sinhÁ l; m°YiÁ Yi s
 Kính. Khi çn tuÕi d-y thì, nàng c°Ui ThiÇn S) và hai vã chÓng sÑng rÿtÁ hòa hãpvUi nhau. Nh°ng mùt buÕi tñi khi ThiÇn S) an
 yÁ thÿy mùt sãi râu míc ng°ác trên c±m chÓng.Á úng lúcÁ khi nàng sçp dùng dao cñ sãi râu, thì ThiÇn S)Á tËnh d-yvÁÁ nghi ng
 giçt mình. KhôngÁ tñ minhÁ oan °ác, ThË Kính bË uÕi vÁ nhàÁ cha m¹. Trong c;ngÁ tuyÇt v;ng, nàng toan tñ tí, nh°ng vì ngh) .
 nàng tìm mùt n; ÁÁ xa lìaÁ thç gian.

NàngÁ giÉ d;ngÁ làm trai çn chùa B;ch T°Úc và °ácÁ Hoà th°ängÁ ß ày nh-n làmÁ chú tiãu, lÿy tên là Kính Tâm. D°Ui d;ng gi
 nhiãu ng°Yi con gái trong vùngÁ say ãm. Con gái cça mùt quan chéc trong làng, ThË MŞu,Á tí yÁ yêu nàng xin c°Ui, và ít ra òi
 Tranh v½ hìnhÁ Quan ÂmÁ ThË KínhÁ n m-cÁ àn ông, ang quét sân chùa B;ch T°Úc và bË ThË MŞuÁ theo uÕiÁ ráo r;çt. Ha
 trái: Hşm thYi bÕ cçi (cíp bÕ cçi), bên phÉi: RÓng thì phun n°Úc . RÓng, ß ày v;ng ra khliÁ ám mây, là mùt con v-tÁ tñt lãnh
 (phun n°Úc). Và là sñ cÇu mong mùtÁ mùa g-tÁ tñt 1pÁ vàÁ thËnh v°äng. CípÁ che chßÁ ng°Yi dânÁ chñng l;Á các Á qu- thşn
 Á D) nhiênÁ KínhÁ Tâm têÁ chñi sñ tỉ tinh cça ThË MŞu. Vì hYn dxi, ThË MŞu trao mình cho mùt ng°Yi àn ông trong nhà và ch
 ÁÁ trÉ thù, ThË MŞu cáo buÚc Kính Tâm là cha cça éa con. Kính TâmÁ nhÿt quyçtÁ chñi cãiÁ m-c dşuÁ bËÁ tra tñn. NhYÁ H
 chËu óng tiãN ph;ç, nên nàng °ác thË ra, nh°ng phÉi sÑng xa chùa. Nàng nh-n nuôi éa bé bË ThË MŞuÁ b; r;çi, khôngÁ Á yÁ gi
 lYiÁ àm tiçu. Khi éa bé °ác sáu tuÕi thì Kính Tâm qua Ýi. Khi làm vÇ sinh cho tang lÁ thì ng°Yi ta mùiÁ khám pháÁ Kính Tâm
 ni, và nhing cáo buÚc cça ThË MŞuÁ hoàn toànÁ là vu khñng. TrongÁ buÕi lÁÁ t°ßng nhU çn ng°Yi ã khuÿt,Á éc Ph-tÁ hiÇn
 biçtÁ r±ng ThË Kính làÁ BÓ TátÁ Quan Âm, ãÁ trß vÁÁ trYi, và tê ày s½ cşm trong tay éa bé.

Nh° v-y d;ng này làÁ Quan ÂmÁ tñng tíÁ (che chßÁ cho các éa bé), °ác cácÁ phã niã cÇu nguyÇnÁ ÁÁ cÇu xinÁ có con.

(Xin xem các tranh trong bài tiçng Pháp, trangÁ 33-36)

Jean-Pierre Pascal

Nguyên Giám ÑcÁ Nghiên cçuÁ CNRS, chuyên vÁ cçu trúc và a d;ng sinh híc rëng nhiÇt Ùi, nguyênÁ Tùy viênÁ Khoa híc
 SéÁ quán PhápÁ t; Saigon, chuyênÁ nghiên cçuÁ vÁ tranh dân gian.